

<http://www.diva-portal.org>

This is the published version of a chapter published in *Brottsoffer - ansvar och konsekvenser: Ett viktinologiskt forskningsseminarium i Umeå den 22 november 2005*.

Citation for the original published chapter:

Forsman, M. (2006)

Barnen i brottets skugga - brottsoffer på undantag?

In: Görel Granström; Ruth Mannelqvist; Katarina Weinehall (ed.), *Brottsoffer - ansvar och konsekvenser: Ett viktinologiskt forskningsseminarium i Umeå den 22 november 2005* (pp. 27-47). Umeå University

Juridiska institutionens skriftserie

N.B. When citing this work, cite the original published chapter.

Permanent link to this version:

<http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:umu:diva-17260>

Barnen i brottets skugga – brottsoffer på undantag?

Barn som växer upp i våldets närhet och tvingas bevittna (se eller höra) våld och andra övergrepp av eller mot närstående har på senare tid alltmer uppmärksamats såväl i forskning som i lagstiftningssammanhang. Till följd av den ökade kunskapen och uppmärksamheten kring mäns våld mot kvinnor i nära relationer har ljus kommit att riktas mot de barn som också är närvarande i våldets vardag – i skuggan av pappas våld mot mamma.

Det finns inga tydliga uppgifter om hur många barn som lever i våldets närhet. Mot bakgrund av förekomsten av mäns våld mot kvinnor i nära relationer har uppskattningen gjorts att cirka 190 000 barn år 1998 var med om att deras mamma hotades eller utsattes för våld i deras hem.⁵⁶ Kommittén mot barnmisshandel har konstaterat att ungefär tio procent av alla barn någon gång upplevt våld i hemmet och att ungefär fem procent upplever det ofta.⁵⁷

Av forskning på området framgår att barn på olika sätt tar skada av att leva i våldets närvaro.⁵⁸ Kännetecknande för barnens situation är att det hem som ska ge trygghet istället blir en plats som skapar rädsla och ångest för vad som ska hända. Barnet kan inte veta hur misshandeln slutar; om mamma kommer att överleva; och den rädsla barnet bär på förstärks av blåmärken, brutna ben och blödande sår. I våldets närhet drabbas barn av traumatiserande krisupplevelser.⁵⁹ Erfarenheter från forskning säger att upplevelsen av att se sin mamma bli slagen och förnedrad utan att kunna

⁵⁶ Arnell och Ekbohm, 1999, s. 32.

⁵⁷ SOU 2001:72 s. 26.

⁵⁸ Se t.ex. Weinehall, 1997, Lyckner och Metell, 2001.

⁵⁹ Lyckner och Metell, 2001, s. 29 och 44.

stoppa det ger barnet en känsla av vanmakt som kommer att prägla hela uppväxten.⁶⁰

I en studie av beteendevetaren Katarina Weinehall, som bygger på djupintervjuer med 15 ungdomar (tio flickor och fem pojkar) som upplevt våld i hemmet, framkom att 13 av ungdomarna i studien dessutom utsatts för fysiskt våld i form av upprepad misshandel. Hälften av flickorna hade även utsatts för sexuella övergrepp av fadern eller moderns sambo. Pojkarna i studien hade sluppit undan sexuella övergrepp för egen del, men tre av de fem hade, liksom hälften av flickorna, varit tvungna att lyssna till hur fadern våldfört sig på modern, utan att kunna ingripa till hennes försvar.⁶¹ Kombinationen av våld är för ungdomarna svårast och de flesta bedömer det *psykiska våldet* som det absolut värsta.⁶² En stor del av ungdomarna i studien menar att livet börjar först när fadern är död; de upplever sig stå på väntelista till livet.⁶³

Weinehalls studie visar att det våld barnen lever i är förenat med krav på hemlighållande. Om barnet skulle gå utanför familjen och söka hjälp kan de professionella aktörer barnet möter medverka till att osynliggöra problemet, hålla brotten dolda och tillåta att barnen blir bortglömda – vilket för barnet innebär ett fullständigt svek från vuxenvärlden och en upplevelse av att vara totalt övergiven.⁶⁴ Det som också skulle kunna hända är att det barn som bryter tystanden möter insiktsfulla lyssnare. Om det barn som söker hjälp möter vuxna och yrkesutövare som ser barnets verklighet tillerkänns barnet ett värde i sig och i världen.⁶⁵

Frågan för denna artikel är hur *den svenska lagstiftningen* möter de barn som lever i våldets närvaro: barn som bevittnar våld mot närstående. Syftet är att lyfta fram olika strategier som lagstiftaren har och haft för att tillgoda dessa barns behov. Lagstiftning och lagförslag diskuteras mot bakgrund av det utsatta barnets rätt till skydd, stöd och upprättelse.

⁶⁰ Weinehall, 1997, s. 322.

⁶¹ Weinehall, 1997, s. 163 och 237. Att det finns ett samband mellan olika typer av våld mot barn (psykiskt, fysiskt och sexuellt våld) stöds också av annan forskning på området. Se t.ex. Sundell och Egelund, 2000, s. 70 där ett antal internationella studier refereras.

⁶² Weinehall, 1997, s. 163 och 237: "Fysiskt våld gör ont, men det psykiska våldet är värre". Detta stöds också av Lyckner och Metell, 2001, som menar att bevittnande av våld mellan personer barnet är beroende av kan vara svårare än att själv bli misshandlad. Att barn som utsätts för att bevittna våld mot närstående betraktas som *offer för psykiskt våld* (psykisk misshandel) framgår i Weinehall, 1997, s. 237 och bl.a. i SOU 2001:72, s. 25, se vidare nedan.

⁶³ Weinehall, 1997, s. 322.

⁶⁴ Ungdomarna i Weinehalls studie ger en mycket negativ bild av myndighetspersoner från socialtjänsten och barn- och ungdomspsykiatri. Se vidare Weinehall, 1997, s. 173 ff.

⁶⁵ Se vidare Weinehall, 1997, s. 238 och s. 302 f.

Rättslig problematik

När det gäller barn som utsätts för våld i hemmet uppkommer ett flertal rättsliga frågor. Många frågor hör samman med det förhållande att den som förövar våldet är barnets förälder och vårdnadshavare; detta medför rättsliga implikationer. Utöver den sårbarhet och de svårigheter som kommer av att våld begås i hemmets slutna rum – och att barn står i beroendeförhållande till sina föräldrar för bland annat omsorg, trygghet och utveckling – finns ett rättsligt beroendeförhållande mellan barn och föräldrar/vårdnadshavare. Vårdnadshavare har en rätt och skyldighet att bestämma i frågor som rör barnet.⁶⁶

I mitt avhandlingsarbete studerar och problematiserar jag hur vi (i Sverige) valt att ingripa mot föräldrars våld mot barn. Med våld avses fysiskt och sexuellt våld (sexuella övergrepp) samt psykiskt våld i bemärkelsen att bevittna (se och höra) våld mot en förälder. I avhandlingen undersöker jag hur rättssystemet, med de olika regelkomplexen (inom straffrätt, straffprocessrätt, socialrätt och familjerätt), hanterar de särskilda problem som uppkommer när en förälder misstänks ha utsatt barnet för våld.

Vid misstanke om att en förälder utsatt ett barn för våld kan flera olika samhällseliga aktörer bli inblandade och flera utredningsprocesser aktualiseras eller redan pågå. I mitt avhandlingsarbete, liksom i denna artikel, är ingripanden och åtgärder mot våld avgränsade till de ingripanden som representerar samhällets sätt att ingripa mot föräldrars våld; vilket innebär att ingripanden på *socialrättslig* respektive *straffrättslig* grund har en framträdande plats och betydelse.⁶⁷ En vårdnadshavare kan visserligen själv vidta åtgärder för ändringar i vårdnad och umgänge som en följd av brott eller brottsmisstanke, men detta faller utanför det omedelbara studieområdet.⁶⁸

Ingripanden mot föräldrars våld rör sig i gränslandet mellan att barns utsatthet för föräldrars och vårdnadshavarens våld betraktas som allvarlig *brottslighet*, och som ett *socialt problem*. I dessa två synsätt, som kan hän-

⁶⁶ Har barnet två vårdnadshavare ska de som huvudregel tillsammans utöva bestämmanderätten över barnet (enligt 6 kap. 13 § föräldrabalken). Exempelvis kan detta innebära att en (våldsam) vårdnadshavare har möjlighet att förhindra att barnet får tillgång till hälso- och sjukvård och andra stödinsatser. Detta uppmärksammas också av Vårdnadskommittén i betänkandet SOU 2005:43, men inga förslag på ändringar lämnas dock i denna, enligt kommittén, komplexa och svårlösta fråga. Se vidare SOU 2005:43, s. 135 ff.

⁶⁷ Fokus är i avhandlingen på de två utredningsprocesserna barnavårdsutredning och förundersökning; hur dessa regleringar – med aktörerna polis och socialtjänst – förhåller sig till varandra och till begreppet *barnets bästa*.

⁶⁸ Om barnets utomordentligt utsatta läge när en icke-förövande förälder (den förälder som inte slagit eller kränkt barnet) inte föranstaltar om någon förändring i vårdnadsfrågor och om socialnämndens ansvar för att belysa frågor om vårdnad, se SOU 2005:43, s. 122.

föras till det straffrättsliga och det socialrättsliga området, ryms kontrasterande synsätt på hur våld mot barn ska beivras och åtgärdas.⁶⁹ Medan dessa synsätt – och frågan om vad som är *barnets bästa* när barnet är brottsoffer, eller *brottsoffrets bästa* när brottsoffret är ett barn – utvecklas ingående i avhandlingen kommer synsätten här att exemplifieras utifrån lagstiftarens bedömningar av ingripanden och åtgärder när det gäller barn som bevittnar våld mot närstående.

En gemensam utgångspunkt för mitt avhandlingsarbete och denna artikel – liksom för brottsofferfrågor i stort – är att brottsoffers rättigheter ytterst är hänförliga till grundläggande mänskliga rättigheter.⁷⁰ Detta har sin grund i att en händelse som utgör brott är en kränkning av individens rättigheter; rätten till liv och rätten till frihet.⁷¹ Rätten till skydd mot övergrepp innebär både skydd mot statens övergrepp och att staten ska erbjuda skydd mot andra medborgares kränkningar. Rättstrygghet handlar om enskildas möjligheter att få skydd mot brottslighet och att få återupprättelse om man blivit drabbad av brott.⁷² Barnets rätt till *skydd mot alla former av våld i hemmet*, liksom krav på främjande av det utsatta barnets fysiska och psykiska rehabilitering och sociala återanpassning stadgas i Barnkonventionen.⁷³ På området för mänskliga rättigheter finns också FN:s brottsofferdeklaration. Deklarationen innehåller principer om brottsoffers rätt till tillgång till rättvisa och rättvis behandling, rätt till ersättning från staten, ersättning från gärningsmannen och till nödvändig hjälp av frivilliga eller offentliga organ.⁷⁴

I det följande kommer lagändringar som genomförts på socialrättens respektive straffrättens område med sikte på barn som bevittnar våld att lyftas fram, liksom ett pågående lagstiftningsärende (utifrån promemorian Ds

⁶⁹ Se vidare t.ex. Karmen, 2004, s. 220, som beskriver motsatta filosofier mellan professionella aktörer inom social- och hälsosektorn, som tenderar att betrakta straffsystemet som improduktivt, inhumant, skadligt för både offer och förövare och inte ändamålsenligt i annat än de mest fasansfulla fallen – och å andra sidan polis och åklagare som har en benägenhet att ogilla terapeutiska angreppssätt som, i deras synsätt, daltar med förövare och ursäktar deras antisociala beteende.

⁷⁰ Se t.ex. Lindgren, 2004, s. 55 ifråga om brottsoffers rättigheter och grundläggande mänskliga rättigheter.

⁷¹ Rätten till liv och rätten till frihet stadgas i Europeiska konventionen d. 4 nov 1950 om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna (Europakonventionen) artiklarna 2 och 5.

⁷² Se vidare t.ex. Bring och Diesen, 2005, s. 71.

⁷³ Artiklarna 19 och 39, FN:s konvention om barnets rättigheter (Barnkonventionen)

⁷⁴ FN:s deklaration om grundläggande rättsprinciper för offer för brott och maktmissbruk. Generalförsamlingens resolution 40/34, annex, av den 29 november 1985. (Brottsofferdeklarationen). Att barn som bevittnar våld mot närstående är brottsoffer i deklarationens mening råder det inga tvivel om, se vidare Brottsofferdeklarationen A 1-2.

2004:56). Lagstiftarens förslag och bedömningar ses mot bakgrund av att barn, enligt grundläggande mänskliga rättigheter, har samma rättigheter som varje annan individ: Barn som är offer för brott har rätt till skydd, stöd och upprättelse.

Åtgärder på socialrättslig grund

I socialtjänstlagen stadgas socialtjänstens ansvar för att barn och ungdom växer upp under trygga och goda förhållanden. Om ett barn riskerar att fara illa har socialnämnden en skyldighet att utreda barnets situation och vid behov ingripa till ett barns skydd eller stöd. Socialtjänstlagen bygger på frivillighet och självbestämmande. För de små barnens del innebär det att det är deras vårdnadshavare som får avgöra om ett erbjudande om stöd- och hjälpinsatser ska accepteras. Om det på grund av exempelvis fysiskt eller psykisk misshandel i hemmet finns en påtaglig risk för att barnets hälsa eller utveckling skadas ska tvång tillgripas – vård ska då beredas med stöd av 2 § lag med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU).⁷⁵

Socialnämnden har också till uppgift att verka för att den som utsatts för brott och dennes anhöriga får stöd och hjälp. Detta stadgas i 5 kap. 11 § socialtjänstlagen, där det också påpekas att särskilt beaktande bör ges att kvinnor som är eller varit utsatta för våld eller andra övergrepp i hemmet kan vara i behov av stöd och hjälp för att förändra sin situation.

Betoning av att barnen far illa

För att förtydliga samhällets syn på olika situationer som gör att barn far illa och för att skapa en gemensam syn bland dem som i skilda sammanhang möter barn och unga, definierade regeringen i en proposition år 2003 olika situationer som innebär att ett barn far illa eller riskerar att fara illa. Här framhölls att barn kan fara illa psykiskt genom att tvingas bevittna våld i sin närmiljö eller leva i en miljö där våld och hot om våld förekommer ofta.⁷⁶

Samtidigt som innebörden i begreppet ”barn som far illa” definierades – och barn som bevittnar våld inkluderades i detta begrepp – tydliggjordes

⁷⁵ Vård ska enligt 2 § LVU beslutas om det på grund av fysisk eller psykisk misshandel, otillbörligt utnyttjande, brister i omsorgen eller något annat förhållande i hemmet finns en påtaglig risk för att den unges hälsa eller utveckling skadas. Detta avser de s.k. miljöfallen. I fråga om vård enligt LVU skiljer man på missförhållanden som har anknytning till den unges hemmiljö, de s.k. miljöfallen (2 §) och den unges eget beteende, de s.k. beteendefallen (3 §).

⁷⁶ Prop. 2002/03:53, s. 48.

och betonades anmälningsskyldigheten till socialnämnden. Detta resulterade i en förstärkning av 14 kap. 1 § socialtjänstlagen med innebörd att myndigheter (och anställda hos myndigheter) vars verksamhet berör barn och ungdom samt andra myndigheter inom hälso- och sjukvården, annan rättspsykiatrisk undersökningsverksamhet, socialtjänsten och kriminalvården har en skyldighet att genast anmäla till socialnämnden om de i sin verksamhet får kännedom om något som kan innebära att socialnämnden behöver ingripa till ett barns skydd. Hänvisningar till 14 kap. 1 § socialtjänstlagen skrevs in i ett flertal lagar.⁷⁷

Bakgrunden till att införa hänvisningar till anmälningsskyldigheten i olika yrkesverksammas lagar var att bara en liten del av de fall där barn misstänks fara illa anmäldes till socialtjänsten. Undersökningar visade att graden av rapportering skilde sig mellan olika yrkesgrupper, men att den var alltför låg.⁷⁸ Enligt regeringens uppfattning kände många av de yrkesgrupper som möter barn i deras vardag inte till socialtjänstlagens bestämmelser, men väl den lagstiftning som reglerar den egna verksamheten. En lämplig åtgärd var därför att införa hänvisningar till anmälningsskyldigheten i lagstiftningen för respektive verksamhet. Ur ett barnperspektiv är det, menade regeringen, angeläget att tydligt markera att barn som lever i utsatta situationer måste uppmärksammas, utredas och få hjälp och skydd.⁷⁹

Psykisk misshandel i LVU

Sedan den 1 juli 2003 framgår av lagtexten i 2 § LVU att vård ska beslutas om det på grund av fysisk eller *psykisk* misshandel (eller andra uppräknade förhållanden) finns en påtaglig risk att den unges hälsa och utveckling skadas. Redan innan lagändringen kunde vård beredas på grund av psykisk misshandel; genom dåvarande begreppet misshandel. Bakgrunden till den tydliggörande ändringen var att det rådde tveksamhet om innebörden av psykisk misshandel stod klar för alla; det riskerade att ske en alltför snäv bedömning i fråga om psykisk misshandel.⁸⁰

⁷⁷ 1 kap. 2 a § skollagen, 2 f § hälso- och sjukvårdslagen, 3 § tandvårdslagen, 2 kap. 2 § lagen om yrkesverksamhet på hälso- och sjukvårdens område, 3 § polislagen, 1 kap. 5 § lagen om kriminalvård i anstalt, 27 § lagen om behandlingen av häktade och anhållna m.fl., 14 a § lagen om rättspsykiatrisk undersökning och 6 kap. 2 § förordningen om verkställighet av frivårdspåföljder.

⁷⁸ Se prop. 2002/03:53, s. 64 f. där ett antal studier refereras.

⁷⁹ Prop. 2002/03:53, s. 65.

⁸⁰ Prop. 2002/03:53, s. 81 f.

Även om någon ändring i sak inte var avsedd med förslaget så fick det, enligt regeringens uppfattning, inte råda någon som helst oklarhet eller tveksamhet om att både fysisk och *psykisk* misshandel kan utgöra en påtaglig risk för den unges hälsa eller utveckling. Psykisk misshandel handlar enligt regeringen om en relation och ett förhållningssätt som bland annat hindrar utvecklingen av en positiv självbild hos barnet. Detta exemplifieras i propositionen på följande sätt:

Hit hör t.ex. barn som växer upp i hem där det förekommer våld mellan makarna/samborna. I sådana fall måste kvinnan och barnen få samhällets skydd och stöd. Socialtjänsten har här ett särskilt ansvar för att ge skydd och stöd till dem som blir utsatta för familjevåld. Om kvinnan hotas, kränks eller misshandlas i barnens åsyn bör detta kunna räknas som psykisk misshandel för barnet.⁸¹

Sammanfattningsvis kan de åtgärder som lagstiftaren vidtagit på socialrättens område med sikte på barn som bevittnar våld mot närstående karakteriseras som tydliggörande markeringar om behovet av att uppmärksamma dessa utsatta barns situation och behov. Barn som bevittnar våld utsätts för psykisk misshandel och riskerar att fara illa. Det är därför viktigt att yrkesverksamma (och andra) som möter barn uppmärksammar detta och anmäler till socialnämnden så att barnet kan få skydd och stöd. Att tvingas bevittna våld kan också vara en grund för att omhänderta barnet med stöd av LVU. Det råder med andra ord inga tvivel om regeringens ambitioner om att synliggöra barnens utsatthet och att det socialrättsliga regelverket ska fånga upp de barn som lever i våldets närhet.

Åtgärder på straffrättslig grund

Handlingen att låta ett barn bevittna våld mot närstående är idag inte *uttryckligen* straffbelagd. På straffrättens område har barn som bevittnat våld på senare tid varit synliga både i överväganden om handlingen borde vara straffbelagd, och vid införandet av en ny grund för straffskärpning.

⁸¹ Prop. 2002/03:53, s. 82.

Betoning av straffvärde

Bestämmelser om hur straff för brott ska bestämmas finns i 29 kapitlet i brottsbalken.⁸² I 29 kap. 2 § brottsbalken anges i punktform olika omständigheter som vid bedömningen av ett brotts straffvärde, vid sidan av vad som gäller för varje särskild brottstyp, särskilt ska beaktas i *försvårande riktning* när straff bestäms. För att synliggöra barnens situation när de bevittnar eller utsätts för våld ska, enligt punkten 8, som försvårande omständighet vid bedömning av ett brotts straffvärde beaktas om brottet varit ägnat att skada tryggheten och tilliten hos ett barn i förhållande till en närstående person.

Bakgrunden till att komplettera 29 kap. 2 § brottsbalken med denna nya försvårande omständighet var att omständigheterna kring brott mot barn ofta måste anses som dubbelt försvårande. För barn som *utsätts för misshandel* av en förälder är hemmet inte längre den trygga och skyddade plats det borde vara och den förälder som förövat brottet är inte längre en person att känna tillit till. Att även barn som bevittnar våld i sina familjer befinner sig i en liknande situation framgår av förarbetena:

Numera vet vi genom bl.a. forskning att barn som ser eller hör hur den ene föräldern misshandlar den andre påverkas mycket starkt av upplevelsen och ofta berövas sin trygghet inte bara i förhållande till förövaren utan också i förhållande till den som blir slagen.⁸³

Redan innan lagändringen fanns en skyldighet att, vid bedömningen av straffvärde, som en försvårande omständighet beakta att brottet begåtts mot ett barn av en närstående person (genom 29 kap. 2 § p. 2, 3 och 4 brottsbalken). Regeringen fann dock övervägande skäl tala för en ny punkt som uttryckligen anger att risken för att ett barn berövas tryggheten och tilliten till sina föräldrar eller andra närstående vuxna ska beaktas. Punkten infördes med hänsyn till att inga tvivel får råda om att verkningarna av brott som begås mot eller *inför* barn i familjen är av grundläggande betydelse vid bedömning av straffvärde. Ett sådant tillägg torde också, menade regeringen, bidra till att den särskilt stora utsatthet som barn befinner sig i då förövaren

⁸² Straff ska, enligt 29 kap. 1 § brottsbalken, med beaktande av en enhetlig rättstillämpning bestämmas inom ramen för den tillämpliga straffskalan efter brottets eller den samlade brottslighetens straffvärde. Vid bedömningen av straffvärdet ska särskilt beaktas den skada, kränkning eller fara som gärningen inneburit, vad den tilltalade insett eller borde ha insett om detta samt de avsikter eller motiv som han eller hon haft. Se även Monica Larssons bidrag i denna volym.

⁸³ Prop. 2002/03:53, s. 71.

är närstående till barnet i större utsträckning uppmärksammas i brottsutredningar och i brottmålsprocessen i övrigt.⁸⁴

Kriminalisering inte ändamålsenlig

I samma lagstiftningsärende som föranledde en ny straffskärpningsgrund gjorde Barnmisshandelskommittén en genomgång av brottsbalkens bestämmelser i syfte att utröna om det kan finnas skäl för att utöka kriminaliseringen av barnmisshandel när det gäller kränkningar och andra lindrigare former av psykisk misshandel mot barn samt försummelse att tillgodose barns behov. I samband med detta uttalades att barn generellt sett är mer utsatta och sårbara än vuxna, och att det därför finns anledning att bedöma psykisk misshandel av barn som ett ännu allvarligare problem än när sådan misshandel riktar sig mot vuxna. Psykisk misshandel av barn kan därför, menade kommittén, i och för sig framstå som straffvärd. Men många av de argument som i andra sammanhang förts fram som skäl mot att ytterligare straffbelägga psykisk misshandel gäller även i fråga om sådan misshandel som riktar sig mot barn:

Eftersom den psykiska misshandel av barn som förövas av vuxna oftast äger rum i hemmet där risken för upptäckt är mycket liten, måste det också bedömas som tveksamt huruvida en utökad kriminalisering verkligen skulle ha någon avskräckande effekt.⁸⁵

Vidare angavs huvudargumentet mot en kriminalisering:

Framför allt måste man emellertid ifrågasätta om straffrättsliga åtgärder är en lämplig metod att få vuxna människor att behandla barn med den respekt som de har rätt till.⁸⁶

I den efterföljande propositionen, som delar kommitténs bedömning, anges i detta sammanhang också att det som regel inte torde ligga i barnets intresse att den vårdnadshavare som gör sig skyldig till försummelse döms till ansvar för brott.⁸⁷

När det gäller lagstiftarens åtgärder på straffrättens område för barn som bevittnar våld kan således konstateras att det finns ett ställningstagande mot direkta straffrättsliga åtgärder som svar på barnens utsatthet. Däremot ska

⁸⁴ Prop. 2002/03:53, s. 72.

⁸⁵ SOU 2001:72, s. 335.

⁸⁶ SOU 2001:72, s. 335.

⁸⁷ Prop. 2002/03:53, s. 68.

det ses som försvårande och verka i en straffskärpande riktning om ett brott begåtts mot någon då ett barn befunnit sig vid sidan av brottet.

Den särskilda straffskärpningsgrunden har nyligen fått betydelse i den praktiska rättstillämpningen. Högsta domstolen prövade i november 2005 om barn som bevittnar våld mot närstående kan anses vara utsatta för ofredande i straffrättslig mening. Bakgrunden var att en tingsrätt i maj 2005 dömde en man för ofredande enligt 4 kap. 7 § brottsbalken (som del i grov fridskränkning enligt 4 kap. 4 a § brottsbalken) för att vid ett stort antal tillfällen låtit sina barn bevittna det upprepade våld och de många hot som han utsatt barnens mor för. Tingsrätten fann att detta måste anses utgöra en allvarlig och kännbar fridskränkning för barnen. Gärningsmannen måste ha insett att barnen skulle komma att kränkas av hans beteende mot deras mamma och han hade därmed uppsåt till att ofreda barnen.⁸⁸ Hovrätten gjorde dock en annan bedömning och menade att det kan tyckas vara hänsynslöst mot ett barn att låta det bevittna föräldrarnas våldsutövning, men att det inte finns stöd för att en person som har bevittnat ett brott därigenom blivit straffrättsligt ofredad. Hovrätten hänvisade också till att barns situation när de bevittnar föräldrars våld på senare tid uppmärksammas i lagstiftningsärenden.⁸⁹

Riksåklagaren överklagade hovrättens dom avseende ansvar för ofredande av de barn som varit tvungna att bevittna upprepade vålds- och hotgärningar och anförde bland annat följande, som det finns anledning att återkomma till:

I belysning av bland annat de kriminalpolitiska ambitionerna att stärka skyddet för barn i utsatta situationer som kommit till uttryck i lagstiftningen under senare år hävdar jag att ett beteende, som innebär att en person låter sina barn bevittna upprepat våld och hot mot deras förälder, också är ett självständigt brott mot barnen.⁹⁰

Högsta domstolen uppgav sig inte betvivla att det för barn generellt sett innebär en allvarlig påfrestning att behöva bevittna övergrepp från den ena förälderns sida mot den andra. Högsta domstolen angav också att intresset

⁸⁸ Huddinge tingsrätts dom 2005-05-02 i mål B 142-05. Med en snarlik bedömning, i ett liknande fall, fann en annan tingsrätt i juni 2005 att en far gjort sig skyldig till ofredande av sin dotter genom att han vid ett stort antal tillfällen uppträtt hänsynslöst mot henne genom att, i hennes närvaro, misshandla hennes mor. Se Stockholms tingsrätts dom 2005-06-20 i mål B 13870-05.

⁸⁹ Här avses prop. 2002/03:53 och Ds 2004:56. Svea hovrätts dom 2005-07-12 i mål nr B 3529-05 och även Svea hovrätts dom 2005-08-23 i mål B 5584-05. Motiveringarna i dessa två domar är identiska.

⁹⁰ RÅ 2005/3541, Riksåklagarens överklagande av Svea Hovrätts dom den 12 juli 2005 i mål B 3529-05.

av att skydda barn från sådana upplevelser har legat till grund för utformningen av den nya punkten 8 i 29 kap. 2 § brottsbalken (se ovan). Att anse handlandet som ofredande skulle i dock enligt domstolen otvivelaktigt innebära en pressad tolkning av straffbestämmelsen och sakna stöd i lagmotiv och praxis. En sådan tillämpning skulle också, anförde man, i viss mån få karaktär av en dubbelbestraffning med hänsyn till straffskärpningsgrunden i 29 kap. 2 § 8 p. brottsbalken.⁹¹ Det kan därmed konstateras att Högsta domstolen, i någon mening, dömde i enlighet med lagstiftarens intentioner.

Ett aktuellt lagförslag

Utöver de lagändringar som redan genomförts med barn som bevittnar våld i åtanke, presenterade justitiedepartementet i december 2004 ett nytt åtgärds paket i syfte att öka skyddet och stödet till barn som bevittnar våld och på olika sätt drabbas av brott. Lagförslaget bereds för närvarande.⁹² För att i större utsträckning uppmärksamma barn som bevittnar våld och deras behov föreslås i departementspromemorian *Barnen i brottets skugga* att dessa barn ska ha rätt till brottskadeersättning från staten. Det föreslås också att socialtjänstens ansvar för dessa barn tydliggörs och att de betraktas som *brottsoffer*.⁹³

Brottsoffer i socialtjänstlagen

Det första förslaget är att socialtjänstlagens bestämmelse om stöd till brottsoffer kompletteras så att det tydliggörs att barn som bevittnar våld eller andra övergrepp av eller mot närstående vuxna är offer för brott och kan vara i behov av stöd och hjälp.⁹⁴

⁹¹ Därtill skulle en sådan tolkning kunna ge upphov till besvärliga gränsdragningsproblem. Tillräckliga skäl saknades enligt HD för att i rättstillämpningen utvidga utrymmet för bestämmelsen om ofredande på sådant sätt. Högsta domstolens dom 2005-11-02 i mål B 3193-05.

⁹² Regeringen överlämnade den 16 februari 2006 – i skrivande stund – lagrådsremissen *Barn som bevittnat våld*. Lagrådsremissen beaktas i den mån den tillför något väsentligt nytt i förhållande till promemorian i berörda frågor. Proposition är avsedd att avlämnas senast den 15 mars 2006. Se *Planerade propositioner och skrivelser 2006*, Statsrådsberedningen.

⁹³ Ds 2004:56.

⁹⁴ Formuleringen att bevittna våld eller andra övergrepp av eller mot närstående vuxna innebär att den till barnet närstående vuxna personen kan vara antingen offer eller förövare (eller, förstås, både ock). Barn som bevittnat den närstående vuxnas våld eller övergrepp mot ett annat barn, exempelvis ett syskon, omfattas också av bestämmelsen. Ds 2004:56, s. 35, Lagrådsremiss, *Barn som bevittnat våld*, s. 17.

I promemorian anges att barn som blir vittnen till övergrepp av detta slag kan reagera på liknande sätt som barn som själva utsätts för brott och kan vara i behov av liknande stöd. Även dessa barn är, menar utredningen, offer för brott. Genom ett klagörande tillägg i lagtexten skulle socialtjänstens ansvar för barn som bevittnar våld bli tydligare.⁹⁵ I promemorian hänvisas till att regeringen inför lagändringarna 1 juli 2003 fastslog att barn utsätts för psykiskt våld när de tvingas bevittna våld i sin närhet:

Att barn som blir vittne till mäns våld mot kvinnor och annat våld och andra övergrepp mellan närstående vuxna får illa och riskerar att drabbas psykiskt av upplevelsen är alltså ett synsätt som har vunnit ökat erkännande på senare tid. Det kan vara en mycket svår upplevelse att iaktta sådant våld, men inte kunna förhindra det. Att återkommande t.ex. se sin mamma bli hotad och misshandlad kan påverka barnets hela uppväxt och därmed även dess framtid.⁹⁶

I promemorian uttalas att den föreslagna lagändringen inte skulle innebära någon större ändring i rättsligt hänseende. Socialtjänsten har redan idag ett ansvar för att barn som riskerar att fara illa får den hjälp och det stöd som de kan behöva. Utifrån de brister i socialtjänstens och andra myndigheters arbete när det gäller denna grupp, som framkommit bland annat i en studie av Rädda Barnen, menar utredningen att det ändå kan finnas ett behov av att förtydliga att barn som bevittnar våld eller andra övergrepp av eller mot närstående vuxna är offer för brott.⁹⁷ Den studie som utredningen hänvisar till visar att alltför få fall av kvinnomisshandel där också barn lever med våld når fram till socialtjänsten.⁹⁸

Rätt till ekonomisk ersättning

Promemorians andra förslag är att barn som bevittnar våld av eller mot en närstående ska ha rätt till ekonomisk ersättning. Liksom i fråga om förtydligandet av socialtjänstens ansvar för brottsoffer anges här att det kan vara en mycket svår upplevelse för barn att bevittna att exempelvis en av föräldrarna utsätts för våld eller hot om våld, och att det kan ge upphov till känslor och reaktioner av samma slag som när barnet självt utsätts för brott.⁹⁹

Bakgrunden till förslaget är att barn som bevittnar våld idag under vissa förutsättningar har rätt till skadestånd för de chockskador som de åsamkas,

⁹⁵ Ds 2004:56, s. 35 f.

⁹⁶ Ds 2004:56, s. 35.

⁹⁷ Ds 2004:56, s. 36. Rädda Barnens studie – se Frisk, 2003.

⁹⁸ Ds 2004:56, s. 36 f. och Frisk, 2003, s. 16.

⁹⁹ Ds 2004:56, s. 39.

men att det för många barn saknas en sådan möjlighet till skadestånd.¹⁰⁰ Med hänsyn till att barnet inte ska tvingas in i en rättsprocess – som ersättning genom skadestånd från gärningsmannen skulle innebära – föreslås att den ekonomiska ersättningen ska utgå direkt från staten, genom brottskadelagen.¹⁰¹

Den krets av barn som föreslås få en särskild rätt till brottskadeersättning definieras med utgångspunkt i straffskärpningsgrunden i 29 kap. 2 § 8 p. brottsbalken; det brott barnet bevittnat ska ha varit ägnat att skada tryggheten och tilliten hos barnet i dess förhållande till en närstående person.¹⁰²

Möjligheten till ekonomisk ersättning kan, enligt promemorian, vara ett viktigt bidrag till att barn som bevittnar våld och andra övergrepp synliggörs och får en konkret upprättelse:

För den som utsatts för brott fyller rätten till skadestånd flera viktiga funktioner. En av dessa är att skadeståndet kan bidra till en känsla av upprättelse för den kränkning som brottet inneburit. En rätt till skadestånd kan medverka till att brottsoffret upplever att hans eller hennes upplevelser till följd av händelsen bekräftas och tas på allvar. Detta kan i sin tur underlätta brottsoffrets känslomässiga hantering av den kränkande handlingen. Barn som utsätts för brott utgör inte något undantag i detta sammanhang. [...] Även för barn som bevittnar brott mot en närstående finns det ett stort värde i att deras traumatiska känslor och upplevelser av händelsen uppmärksammas och bekräftas.¹⁰³

Förslaget om en särskild rätt till brottskadeersättning för barn som bevittnat våld motiveras således utifrån barnets behov av *upprättelse*.

Brottsoffer på undantag

Lagstiftningsärenden har innehållit tydliga socialpolitiska ambitioner om att lyfta fram och stärka *skyddet och stödet* för barn som bevittnar våld. Utöver att barn som bevittnar våld riskerar att fara illa och därmed är socialtjänstens ansvar så är ett utsatt barn som anhörig till ett brottsoffer (den närstående som utsätts för våld) idag prioriterad för socialtjänstens insatser. Det

¹⁰⁰ Se vidare Ds 2004:56, s. 39 ff.

¹⁰¹ Ds 2004:56, s. 46. Ersättning enligt brottskadelagen förutsätter normalt att finns en rätt till skadestånd. Om förutsättningar för rätt till skadestånd och om de olika ersättningssystemens förhållande till varandra, se Ruth Mannelqvists bidrag i denna volym.

¹⁰² Ds 2004:56, s. 46 f. Avgörande är om brottet är sådant att denna påverkan typiskt sett kan antas förkomma.

¹⁰³ Ds 2004:56, s. 45.

framgår också av en utvärdering av socialtjänstens insatser för brottsoffer, att insatserna i stor utsträckning är inriktade på särskilda grupper av brottsoffer; såsom misshandlade kvinnor och deras barn.¹⁰⁴ Att det kan finnas ett behov av att uttryckligen ange barn som bevittnar våld i brottsofferparagrafen, motiveras i lagförslaget med brister i myndigheters arbete när det gäller att rapportera barn som far illa till socialtjänsten.¹⁰⁵ Enligt min mening utgörs de främsta skälen till ett förtydligande av socialtjänstlagen de fall då våldet – och därmed barnets riskfyllda situation – upphör genom exempelvis en separation, polisanmälan eller brottmålsdom och barnet riskerar att glömmas bort. Barn som tidigare bevittnat våld mot en förälder, kan vara i behov av stöd och hjälp för att bearbeta sina upplevelser. Här förutsätts också en väl fungerande familjerättslig reglering och tillämpning som bidrar till att barnet får hjälp och stöd och får leva i trygghet, utan våld.

En av funktionerna för förtydligandet i brottsofferparagrafen är att barn som bevittnar våld ska *betraktas som brottsoffer*. Av argumentationen i lagförslaget framgår att barn som bevittnar våld kan reagera på liknande sätt som barn som själva utsätts för brott och kan vara i behov av liknande stöd. Barn som bevittnar våld ska således tillerkännas samma status som *brottsoffer* som barn som själva utsatts för brott. Att barn som bevittnar våld redan idag (åtminstone) i vissa sammanhang betraktas som brottsoffer kan illustreras av resultat från sociologen Maria Erikssons forskning om hur familjerättsekreterare i vårdnadsutredningar förhåller sig till faders våld.¹⁰⁶ Studien visar att informanterna (familjerättsekreterarna) i många fall omtalar barnen som utsatta för psykologisk misshandel och som utsatta för ett trauma. Däremot, och detta förtjänar att betonas särskilt, visar studien att samtidigt som barnen definieras som utsatta för ett psykologiskt våld på grund av faderns våld mot modern, tenderar fäder som är våldsamma mot kvinnor att förstås som psykologiskt icke-våldsamma eller ”fredliga” mot sina barn. När familjerättsekreterarna talar om fall där fäder är våldsamma mot mödrar finns psykologiskt utsatta barn, men *inte psykologiskt våldsamma fäder*.¹⁰⁷

När det gäller barnens *upprättelse* är lagstiftarens strategi att denna ska möjliggöras med en särskild rätt till ekonomisk ersättning. Att det många gånger, när ett barn bevittnar våld mot närstående, kan vara så att barnet be-

¹⁰⁴ Socialstyrelsen, 2004, s. 20 ff.

¹⁰⁵ Utifrån det antagande som låg till grund för de förtydliganden av anmälningsskyldigheten som infördes den 1 juli 2003 – att många av de yrkesverksamma inte kände till socialtjänstlagens bestämmelser, men väl den lagstiftning som reglerar den egna verksamheten – kan ett förtydligande i 5 kap. 11 § socialtjänstlagen tyckas mindre ändamålsenligt.

¹⁰⁶ Eriksson, 2003.

¹⁰⁷ Eriksson, 2003, s. 234 ff.

vittnar pappas våld mot mamma är ett förhållande som är påtagligt frånvarande i lagstiftarens förslag. Vem som ska företräda barnet och inleda ett ärende om brottsskadeersättning då vårdnadshavaren eller en av vårdnadshavarna har gjort sig skyldig till det brott som grundar rätten till ersättning, och hur den ekonomiska ersättningen ska förvaltas, är frågor som inte berörs i promemorian.¹⁰⁸ Om den som begått det brott som grundar rätt till ersättning är barnets vårdnadshavare – och inte vill medverka till att ansökan görs – kan det föreligga sådana motstående intressen att en god man måste förordnas för barnet för att ansökan ska kunna göras.¹⁰⁹

Lagstiftningsstrategier som innebär *ekonomisk ersättning* till barn för det våld eller andra övergrepp de utsatts för – eller tvingats leva med – i hemmet, kan ur ett flertal perspektiv vara problematiska. I tillägg till den rättsliga problematik som uppkommer när den som förövat brottet också är barnets förälder eller vårdnadshavare, kan frågan väckas vad ett barnperspektiv på frågan om upprättelse kan innebära. I promemorian framförs att ekonomisk kompensation bidrar till upprättelse och lättnad i den känslomässiga hanteringen för barn, likaväl som för vuxna.¹¹⁰ Barn tillerkänns med andra ord samma behov som vuxna och betraktas som rättighetsbärande individer. Begreppet upprättelse kan dock problematiseras, i synnerhet i förhållande till barn som utsatts för föräldrars våld.¹¹¹ Upprättelse (eller återupprättelse) är ord som i litteraturen främst används med avseende på att upprättelse är något ett offer får genom att gärningsmannen fälls i domstol för det brott som begåtts och genom att få ersättning för skador och lidande.¹¹² Inom begreppet upprättelse kan utläsas betydelser och omständigheter såsom att offret upplever att han eller hon blir tagen på allvar i sina upplevelser, att bli

¹⁰⁸ Frånvaron av dessa frågor uppmärksammas dock av regeringen, som i lagrådsremissen hänvisar till godmansförordnanden och användning av spärrade konton. Se vidare Lagrådsremiss, *Barn som bevittnat våld*, s. 27 ff.

¹⁰⁹ En ansökan om brottsskadeersättning utgör en sådan personlig angelägenhet för barnet som vårdnadshavare har rätt och skyldighet att bestämma om. Har barnet två vårdnadshavare ska beslutet, enligt 6 kap. 13 § föräldrabalken, fattas av dem gemensamt. Överförmyndaren får förordna om god man enligt 11 kap. 2 § tredje stycket föräldrabalken. Se även Lagrådsremiss, *Barn som bevittnat våld*, s. 28. Om ersättning utbetalas till barnet kan dessutom problematik uppkomma kring hur pengarna ska förvaltas. Se vidare om detta i Lagrådsremiss, *Barn som bevittnat våld*, s. 28 f.

¹¹⁰ Se promemorians argument i citat ovan, Ds 2004:56, s. 45.

¹¹¹ Se t.ex. Weinehall, 1997, s. 274, där en av ungdomarna i studien, en flicka som utsatts för sexuella övergrepp av sin far, uttrycker sin syn på skadestånd och menar att ett skadestånd i pengar inte alls kan ersätta henne det lidande som hon får och fått utstå: ”jag bryr mig inte om pengar utan jag vill känna, jag vill att han ska känna att han har gjort fel. Jag vill att ... jag vill ha upprättelse.” Detta är en del av ett citat som handlar om flickans tankar om sig själv efter ett möte med en jämnårig flicka som varit utsatt för sexuella övergrepp. Weinehall, 1997, s. 274 f.

¹¹² Se t.ex. Bring och Diesen, 2005, s. 71 och Rubing, 2003, s. 23.

bekräftad, att bli trodd av olika rättsliga aktörer och att rättsväsendet tagit offrets situation på allvar.¹¹³ I upprättelsen kan ingå att ansvaret för gärningen med rättsliga medel förläggs på gärningsmannen. Psykologisk upprättelse för offret kan därtill vara att gärningsmannen tar på sig skulden för det inträffade.

I litteraturen framhålls att en kriminalisering av handlandet att utsätta ett barn för att bevittna våld mot närstående skulle kunna vara både önskvärd och ändamålsenlig. I detta sammanhang hänvisas ofta till Nya Zeelands lagstiftning.¹¹⁴ Barnet skulle genom en kriminalisering få egen upprättelse och det skulle vara en viktig markering av barns lika rättigheter och status i samhället; det skulle medföra rätt till målsägandebiträde och skadestånd, liksom att olika skyddsåtgärder såsom besöksförbud skulle aktualiseras tydligare.¹¹⁵ Som också Barnmisshandelskommittén anger, kan en straffrättslig dom ha stor betydelse vid bedömningen av vilka åtgärder som är motiverade för att skydda eller hjälpa barnet.¹¹⁶

Brottsoffer, men ändå inte?

I mina studier av hur det svenska rättssystemet hanterar föräldrars våld har jag avgränsat mig till vad som kan betecknas som samhällsliga ingripanden mot våld: ingripanden som aktualiseras på rättsliga grunder utifrån att en misstanke uppkommit om att ett barn utsätts för fysiskt, psykiskt och/eller sexuellt våld i hemmet. Frågan är i vilken utsträckning lagstiftarens sätt att kasta ljus på barnen i brottets skugga faller inom denna avgränsning och – med andra ord – tar sikte på barnet för egen del.

¹¹³ Se t.ex. SOU 2001:72, s. 325 där omständigheter av den typen framförs när betydelsen av en straffrättslig prövning/fällande dom ses ur barns perspektiv och Ds 2004:56 ifråga om den upprättelse skadestånd/ekonomisk ersättning ger offret.

¹¹⁴ Se t.ex. Eriksson, 2001, s. 111, Gunnarsson, 2004, s. 117 och Nordborg, 2002, s. 192. På Nya Zeeland är handlandet uttryckligen definierat som psykisk misshandel i familjevåldslagstiftningen. Domestic Violence Act 1995, sec 3. Det huvudsakliga beivrandet av gärningar som enligt familjevåldslagen utgör familjevåld sker i familjedomstol, med olika former av beslut, *orders*, t.ex. *protection order* (skyddsorder). Barn kan omfattas av en skyddsorder och kan även självständigt (med hjälp av vuxen) ansöka om skyddsorder. Noteras i sammanhanget bör även Nya Zeelands lagstiftning om vårdnad och umgänge när våld förekommit – se The Guardianship Act, särskilt sec. 16 B. Ett flertal av promemorians remissinstanser förespråkar också en straffrättslig reglering, se Lagrådsremiss, *Barn som bevittnat våld*, s. 22.

¹¹⁵ Nordborg, 2002, s. 191.

¹¹⁶ SOU 2001:72, s. 325. Straffrättens roll och betydelse när det gäller olika typer av våld mot barn kan dock problematiseras. Studier har bl.a. visat att åtalsfrekvensen för barnmisshandel respektive sexuella övergrepp mot barn understiger tio procent. Se Diesen, 2001, s. 78, 93.

Den nya straffskärpningsgrund som belysts i denna artikel siktar på det brott som är begånget mot en närstående till barnet. Det anges i bestämmelsens förarbeten att hänsyn har tagits till att barnet berövas sin trygghet och att det med den nya bestämmelsen skapas ett mer heltäckande skydd än tidigare för barn i utsatta situationer.¹¹⁷ Det kan ifrågasättas i vilken mån barnet gynnas av, och ges straffrättsligt skydd av att, brottet mot (såsom kan vara fallet) modern bedöms strängare. Framför allt är barnets ”skydd” i denna del beroende av att någon (offret själv eller annan) polisanmäler det brott den närstående drabbats av. När det gäller förslaget till brottsskadeersättning för barn som bevittnar våld är problematiken densamma: även om man i promemorians förslag gör undantag från kravet på att brottet ska vara polisanmält – det bör inte läggas ansvar på barnet att polisanmäla brottet (!) – så utgår förslaget från att barnets ansökan om brottsskadeersättning görs i samband med att den som direkt utsatts för brott (den närstående) gör sin ansökan.¹¹⁸ Åtgärder med sikte på barnet självt kan således vara något svåråtkomliga och beroende av faktorer som barnet svårligen själv kan råda över.

Genom överväganden i lagstiftningssammanhang och genom Högsta domstolens dom i november 2005, är det (för närvarande) fastställt att barn som bevittnar våld mot närstående inte kan anses vara brottsoffer i straffrättslig mening. Däremot föreslås barnen bli brottsoffer när det gäller brottsskadeersättning och socialtjänstens insatser. De är *brottsoffer* utan att ha utsatts för brott. De sätt lagstiftaren kastar ljus på barnen i brottets skugga är i stora delar att klä barnets situation i ord. Att definiera att barnen far illa; att definiera situationen som psykisk misshandel och att definiera barnen som brottsoffer. Att de två förstnämnda definitionerna har rättsliga konsekvenser är tydligt, men vad brottsofferbeklädningen inrymmer och innebär, är höljt i dunkel. Å andra sidan kan de förslag som nu lagts fram i någon mening betraktas som nydanande. Att någon, eller en grupp av individer, kan vara brottsoffer och tillerkännas rättigheter i den egenskapen utan att de för den sakens skull är brottsoffer i straffrättslig mening, innebär ett nytänkande. När det snäva straffrättsliga regelverket frångås och man istället utgår från brottsoffrets rättigheter och behov skapas öppningar för nya lösningar.

De ljusstrålar som lagstiftaren kastat på barnen i brottets skugga hade dock sannolikt sett annorlunda ut om lagstiftaren ställt sig bredvid barnet i

¹¹⁷ Prop. 2002/03:53, s. 71.

¹¹⁸ Ds 2004:56, s. 47 f. I lagrådsremissen bedömer dock regeringen att inget undantag ska göras från huvudregeln om att ansökan endast ska prövas om brottet är polisanmält. Utan krav på polisanmälan ökar risken för missbruk av bestämmelsen väsentligt och ett bristfälligt beslutsunderlag kan leda till stora tillämpningsproblem, Lagrådsremiss, *Barn som bevittnat våld*, s. 26 f.

brottets skugga och betraktat det samspel av regelkomplex (straffrätt, straffprocess, socialrätt och familjerätt) som kan innebära barnets rätt till skydd, stöd och upprättelse. Utifrån nuvarande reglering, med den rättsliga ställning som tillkommer föräldrar och vårdnadshavare, utgörs barnens starkaste skydd av ingripanden med stöd av LVU och ingripanden – till följd av polisanmälan – mot brott som begåtts mot den till barnet närstående.

Barn som *bevittnar* våld far illa (eller riskerar att vara illa), och barn som *bevittnat* våld föreslås bli betraktade som brottsoffer. Denna skillnad i tempus speglar i vilken mån lagstiftarens strategier tar sikte på att lyfta fram barnen ur brottets skugga respektive att kompensera och stötta barnen när de väl har kommit fram ur skuggan.

Källförteckning

Offentligt tryck

SOU 2001:72 Barnmisshandel. Att förebygga och åtgärda. Slutbetänkande av Kommittén mot barnmisshandel.

SOU 2005:43 Barnets bästa, föräldrars ansvar. Betänkande av 2002 års vårdnadskommitté.

Ds 2004:56 Barnen i brottets skugga.

Proposition 2002/03:53 Stärkt skydd för barn i utsatta situationer, m.m.

Litteratur

Arnell, Ami och Ekbom, Inger, (1999), *"och han sparkade mamma..." - Möte med barn som bevittnar våld i sina familjer*, Rädda Barnen, Stockholm.

Bring, Thomas, och Diesen, Christian, (2005), *Förundersökning*, Norstedts Juridik AB, Stockholm.

Diesen, Christian (red.), (2001), *Sexuella övergrepp mot barn. Bevis 6*, Norstedts Juridik AB, Stockholm.

Eriksson, Maria, (2001), "Om vårdnad, boende och umgänge", I: Metell, Barbro, Eriksson, Maria, Isdal, Per, Lyckner, Birgitta och Råkil, Marius, *Barn som ser pappa slå*, Förlagshuset Gothia, Stockholm.

Eriksson, Maria, (2003), *I skuggan av pappa. Familjerätten och hanteringen av fäders våld*, Förlags AB Gondolin, Stehag.

Frisk, Katarina, (2003), *Anmälningarna som försvann – en kartläggning av hur polis och socialtjänst uppmärksammar barn som lever med våld i familjen*, Rädda Barnen, Stockholm.

Gunnarsson, Martha, (2004), "Pappa slår mamma – Barn som bevittnar familjevåld", I: Granström, Görel (red.), *Den onda cirkeln. Om brottsoffer, genus och rätten*, Uppsala Publishing House, Uppsala.

Karmen, Andrew, (2004), *Crime Victims. An Introduction to Victimology*, Thomson Wadsworth, Belmont, CA.

Lindgren, Magnus, (2004), *Brottsoffer i rättsprocessen. Om ideala brottsoffer och goda myndigheter*, Jure Förlag AB, Stockholm.

Lyckner, Birgitta och Metell, Barbro, (2001), "Pappans våld skadar barnen", I: Metell, Barbro, Eriksson, Maria, Isdal, Per, Lyckner, Birgitta och Råkil, Marius, *Barn som ser pappa slå*, Förlagshuset Gothia, Stockholm.

Nordborg, Gudrun, (2002), "Barnfrid? Rättens möjligheter att skydda barn: straffrättsligt respektive vid vårdnad eller umgänge", I: Eriksson, Maria, Nenola, Aili och Muhonen Nilsen, Marika (red), *Kön och våld i Norden: rapport från en konferens i Køge, Danmark, 23-24 november 2001*. Nordisk Ministerråd, Köpenhamn.

Rubing, Per, "Ersättning som upprättelse", I: *Tidningen Brottsoffer* nr 2, 2003, s. 23-24.

Socialstyrelsen, (2004), *5 kap. 11 § SoL – en uppföljning av socialtjänstens arbete*. Lägesbeskrivning, Socialstyrelsen, Stockholm.

Sundell, Knut och Egelund, Tina, (2000), *Barnavårdsutredningar. En kunskapsöversikt*, Centrum för utvärdering av socialt arbete, Förlagshuset Gothia AB, Stockholm.

Weinehall, Katarina, (1997), *Att växa upp i våldets närhet. Ungdomars berättelser om våld i hemmet*, Ak avh. Pedagogiska institutionen, Umeå universitet, Umeå.

Övrigt

RÅ 2005/3541, Riksåklagarens överklagande av Svea Hovrätts dom den 12 juli 2005 i mål B 3529-05.

Rättsfall

Högsta domstolen, mål nr B 3193-05, dom 2005-11-02.

Svea hovrätt, mål nr B 5584-05, dom 2005-08-23.

Svea hovrätt, mål nr B 3529-05, dom 2005-07-12.

Stockholms tingsrätt, mål nr B 13870-05, dom 2005-06-20.

Huddinge tingsrätt, mål nr B 142-05, dom 2005-05-02.